

ПЕДАГОГІЗАЦІЯ МУЗЕОЛОГІЇ

Ефективність освітньої політики завжди була залежною від характеристики умов соціокультурного середовища. Його якісні сторони, обумовлені соціальними, економічними, політичними, гуманітарними чинниками, суттєво впливали на зміст навчально-виховного процесу, визначаючи для нього знаннєві, духовні, морально-етичні парадигми. Проте за будь-яких суспільно-політичних укладів і домінуючих ідеологем затребуваною необхідністю для добротної освіти була її інтегрованість у конкретне культурне середовище. Чим тіснішими ставали ці взаємозв'язки, освітньо-культурний синтез і діалог освітніх закладів та культурних інституцій, тим вагомішим ставав потенціал для процесу формування людського капіталу на різних освітніх рівнях. Ще на початку доби української незалежності в Державній національній програмі «Освіта». Україна XXI століття» зазначалося, що її головною метою є «створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного **духовного** самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та **культурного** потенціалу як найвищої цінності нації».¹

«Входження» освіти в культуру, реалізація педагогічного принципу *культуровідповідності* в змісті і філософії освіти, «окультурювання» особистості завдяки якісному розширенню культурно-освітнього простору залишатиметься на перспективу пріоритетом державної політики. Налагодження більш тісної співпраці і взаємодії між освітніми та культурними інститутами сприяє удосконаленню процесів у сферах навчання, виховання, організації системи безперервної освіти на протязі життя, формує оптимальніші передумови для громадянського зросту суспільства.

Однією з найбільш затребуваних сфер для модернізації освітньої галузі, формування сучасної особистості на засадах гуманістичних, національно-патріотичних якостей є музеєзнавство. Слід визнати, що з часів активного розвитку публічної музейної справи (XIX ст.), музейної педагогіки, коли зароджувалася європейська музейно-педагогічна думка, соціальний феномен музею розглядався передусім як освітня інституція, наділена освітніми, науковими, просвітницькими функціями. Тому логічним видавався підхід щодо оцінки суспільної ролі музею як освітнього та виховного закладу. Відомий німецький музеєзнавець А. Ліхтварк ще на початку XX-го ст. заявляв, що музеї варто поставити в ряд цивілізаційних і культурних досягнень людства поруч з університетами, академіями, які до того ж характеризуються яскраво вираженими ознаками *демократизму*, оскільки є доступними і покликані служити людському благу. Таким чином для освіти було отримано нову посилку, судження, що, по-перше, призначення музею несе освітню

---

¹ Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття». – К.: «Райдуга», 1994. – С. – 6.

функцію, по-друге, відвідувач музею є рівноправним *учасником діалогу*. Отже, зародження діалогу формувалося не лише в ніші моделі «людина - культура, історія, мистецтво», але й передбачалася активізація функції моделі «відвідувач – музеєзнавець – музейна культура». Тобто, для ретрансляції, передачі й опанування аудиторією (відвідувачем) культурних надбань необхідна присутність *посередника*, який допомагає спілкуватися з предметами духовної і матеріальної культури, розвиває і виховує здатність особистості пізнавати, захоплюватися, самоудосконалюватися естетично, інтелектуально, етично. У цій потребі закладені як основоположні ідеї діалогічних комунікацій, так і найважливіше – витоки музейної педагогіки. Вона передбачає передусім високий рівень *психологічно-педагогічної і культурологічної підготовки* самого «посередника», який є ніким іншим як музейним педагогом, а також «педагогізація» музейної експозиції, концепцію якої у свій час розробляв видатний учений - педагог Г.Кершенштейнер. Адже без добре обґрунтованої (педагогічно, психологічно, соціально, національно, культурно, історично) музейної експозиції унеможлиблюється належне сприйняття інформації, експозитів, музейних предметів, фактів і явищ. Тому дія педагогічних принципів має розповсюджуватися як на дійство посередника (педагога), так і на предметні об'єкти та духовну презентацію. По суті вони функціонували в культурно-освітньому середовищі доволі давно, проте наукове тлумачення цього явища, терміну, поняття появилось лише у 30-роках минулого століття, в книзі Г.Фройденталя «Музей-освіта-школа», в якій представлена ґрунтовна наукова розвідка проблеми взаємодії музею та освітнього закладу (школи). Вивчення зарубіжного наукового і практичного досвіду зумовлене необхідністю використання раціональних підходів методологічного і методичного характеру для використання в українських умовах. Хоча варто визнати, що далеко не завжди музеї, музейна педагогіка слугували ідеалам пізнання справжньої людської культури, історичних цінностей. Часто музейна педагогіка, зокрема і в провідних європейських країнах (як і в СРСР) використовувалася для ідеологічних та пропагандистських цілей тоталітарних режимів. Отже, і кваліфікаційні вимоги до музейників і музейних педагогів оформлювали відповідними характеристиками. У колишній НДР, наприклад, «музейні педагоги мали володіти глибокими знаннями марксизму-ленінізму, мати марксистсько-ленінське розуміння історії та історичної науки, ґрунтовно засвоїти основи психології та педагогіки, добре орієнтуватися в музеологічних проблемах. Музейний педагог має бути популяризатором тих ідей, які формують основи ідеологічної роботи».²

А тому музейними педагогами були всі ті активні пропагандисти партії або союзу німецької молоді, які сповідували дану суспільну ідеологію, що призводило до впровадження хибних концепцій також у зміст освіти. Оскільки подібна музейна діяльність та ідеологізована професійна підготовка музейних педагогів не є сприйнятними (як зарубіжний досвід) для сучасної національної

---

² Вайдахер Ф. Загальна музеологія. – Львів: «Літопис», 2005. – С. – 99.

культурно-освітньої політики, то варто виокремити саме ті раціональні й продуктивні ідеї, що є вартісними для вітчизняної музейної педагогіки, музейної та освітньої політики. Насамперед, конструктивними вважаються підходи щодо створення належних умов соціального, фінансово-економічного, організаційно-педагогічного, інформаційно-комунікаційного характеру для доступу шкільної та студентської молоді до культурних музейних установ. Особливий інтерес представляють розроблені спеціальні *методи* роботи з відвідувачами шкільного та юнацького віку, починаючи з їхньої підготовки до відвідин музею та формування елементарних засад музейної культури, забезпечуючи виховання певних мотиваційних інтересів до пізнання, почуттєвого самовиховання. Важливим аспектом музейної справи стала функціональна переорієнтація, побудова роботи на нових естетичних і етичних принципах. Починаючи з 20-их років минулого століття музеї, особливо у Франції, не просто займалися збиранням і архівуванням предметів старовини, подібно до колекцій гербарію, а змістовно описували, аналізували різноманітні форми існування, інтегрувалися в контекст гуманітарних наук, залучали спостерігача (відвідувача) до активної *суб'єктності*, актуалізували ретроситуацію (природну та культурну) до сучасних проблем. Формування музейних експозицій було пов'язане з проведенням *освітніх програм*. Заслуговує на увагу і народжувана тенденція демократизації музейних установ, основою яких стає не функція «збирання заради збереження», а інтерес відвідувача, суспільства, якому вони служать. І хоча музей як медіум завжди охоче використовується для поширення ідеологічних поглядів, все ж відбувалися у ХХ ст. незворотні процеси гуманізації, *олюднення музеального феномену*. Відвідувач (учень, студент, дорослий громадянин) отримують більше прав на об'єктивнішу інформацію, сумнів, заперечення, дискусію, презентацію у музейному середовищі власного погляду щодо сутності речей, альтернативно ставлячись до імперативних музейних стверджень. *Дух свободи і суб'єктності* формує сенси музеальної справи. Зазначене вище не може втрачати своєї актуальності, адже розуміння історії музеальності (на відміну від історії музейної справи як історії інституції) – це усвідомлене сприйняття **еволюції ідей**. Музейна ідея завжди передує музейній інституційній конкретизації. Володіти ідеями є значно вагомішою якісною характеристикою, аніж володіти музеями. Тому надзвичай важливим є людський фактор – музейні працівники, музейні педагоги, дослідники, які ретранслюють духовну і матеріальну культуру, доводячи її до суспільного загалу. Отже, необхідно констатувати про значущість ролі музейної професії для реалізації культурно-освітньої політики. Стає очевидним, що бути традиційно *освіченим* (наявність формальної освіти) є недостатньо для ефективної **взаємодії** музею і «школи», музеєзнавця і відвідувача. Потрібна особлива професійна підготовка музейного педагога, наявність компетентностей, набутих завдяки теоретичним і практичним знанням. Адже сам факт присутності в музейних фондах, експозиціях унікального духовного, інтелектуального, культурно-історичного багатства, а також безперервно зростаючі потреби і вимоги соціуму зумовлюють недопустимість поверховості й спонтанності в професійній

кваліфікації працівників, що займаються у сфері музейної педагогіки. Ця проблема в минулому столітті набуває особливої значимості в практичному і теоретичному вимірі, стає предметом світового рівня. Перші програми, навчальні курси, установи, які почали діяти в Парижі (1882р.), Дрездені (1906р.), Філадельфії (1908р.), Брно (1919р.), Лондоні (1932р.), Ріо-де-Жанейро (1938р.) і до кінця століття в багатьох країнах світу, засвідчували про новий етап розвитку музеологічної освіти, яка нині знаходиться в перманентному стані свого якісного поступу. Високий рівень педагогічно-психологічного й культурологічного розвитку музейного педагога стає затребуваним не тільки для локального внутрішнього «ринку» на рівні громади, освітнього закладу, регіону чи країни, але й часто, особливо в змісті роботи великих культурних об'єктів, містять міжнародний, глобальний характер своєї значимості. Через них і з допомогою них відбувається взаємозв'язок із світом, діалог культур і народів, презентація власного «Я» у глобальному культурному просторі. Для багатьох музейних педагогів окрім традиційних компетентностей (педагогічних, психологічних, національно-культурних, спеціальних в контексті виду і профілю музею) необхідно набувати й удосконалювати знання іноземних мов, культур, світової історії. Відкритість культурного світового простору трансформує професійні потреби часу в закономірності і нагальні необхідності. Адже європейська концепція «навчання протягом усього життя» (європейські еталонні рамки) визначає для громадян такий набір знань, навичок та відношень, які необхідні для особистого розвитку і реалізації, активного громадянського життя. До таких компетенцій відносяться не лише спілкування рідною мовою, спеціальні знання, практичність, але й «обізнаність та самовираження у сфері культури, спілкування іноземними мовами, громадянські навички».³

Таким чином глобальні тенденції в інформаційно-знаннєвому освітньому просторі вимагають культури особистості більш високого рівня, що в свою чергу зумовлює підвищені кваліфікаційні вимоги до підготовки музейного педагога. Неможливо давати іншим те, чим не володієш сам. У свій час про це наголошував відомий педагог А.Дістервег: «учитель повинен знаходити в собі найсильніші стимули для освіти, прагнути до самоосвіти навіть тоді, коли працюєш над освітою інших».⁴ Культурна традиція музеології немислима без музейного педагога, оскільки її предмет є не лише споруда чи методи управління та способи використання фондів. Її структура охоплює три тематичні напрями: а) музейний процес (історія, філософія, роль музею в культурному просторі); б) внутрішній процес (організація роботи з ресурсами та наявними фондами); в) зовнішня функція (комунікація, публічні послуги, освітня і просвітницька діяльність), що передусім полягає в можливостях та вміннях освітньо-педагогічними засобами донести культурні цінності до публіки, суспільного життя. Професійна педагогічна майстерність музейного

³ Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_975

⁴ Дістервег А. Руководство к образованию немецких учителей. – М.: Учпедгиз, 1956. – С. 75.

працівника, який є активним посередником між музейною культурою і відвідувачем, стає вагомим і визначальним чинником нової музеології, що має адекватно реагувати на культурно-освітній, соціальний, політичний розвиток суспільства. Справді, писав академік Іван Зязюн, «найважливішою ланкою поліпшення якості освіти (і музеологічної!) був і залишається **вчитель**». Саме з його допомогою можна позитивно впливати на соціальну свідомість, а вона, зворотно впливаючи, оздоровлюватиме соціокультурне і природне довкілля.⁵

---

⁵ Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-методичний посіб. / Іван Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – С. 305.